

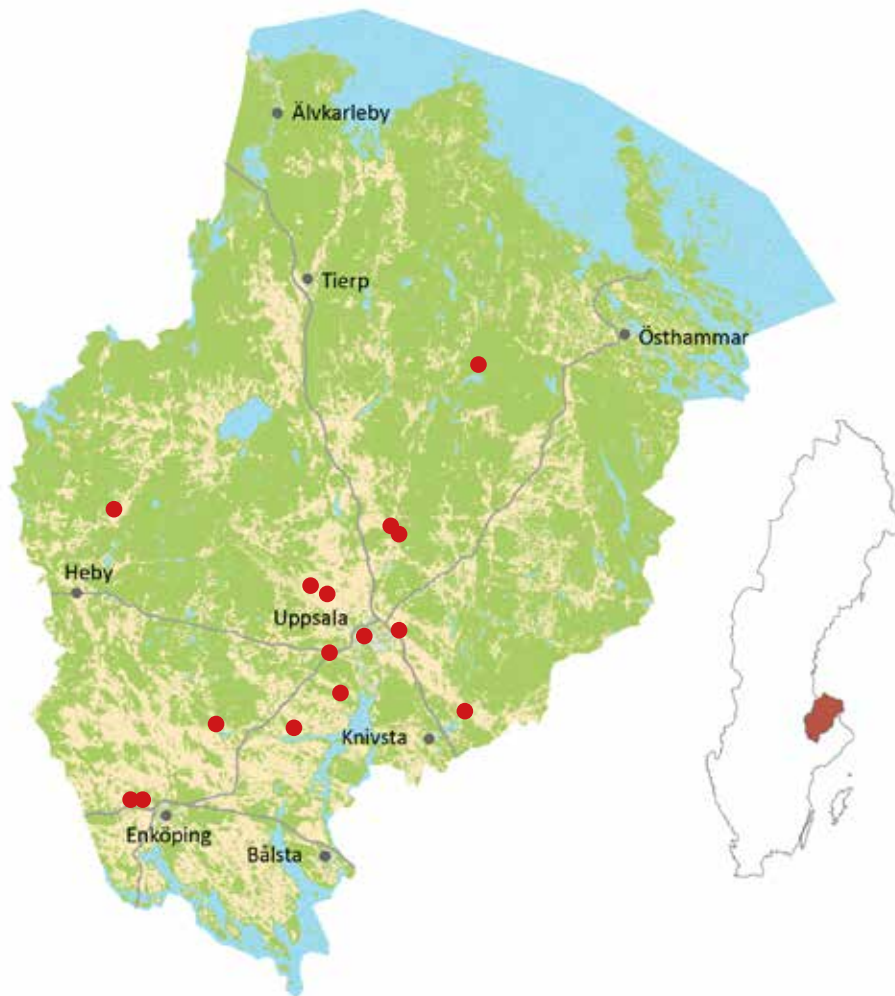
Runstensvård 2020

En redogörelse för årets insatser

Runstensvård 2020

En redogörelse för årets insatser

Robin Lucas

Upplandsmuseets rapporter 2020:11

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Robin Lucas, som även är fotograf om inget annat anges.

BEARBETNING AV PLANER: Robin Lucas.

OMSLAGSBILD: Robin Lucas och Gunnar Söder riktar upp U1071 vid Sylta, Åkerby socken. Foto, Linnea Karlsson, Uppsala Yrkesgymnasium Jälla.

GRANSKNING: Anna Ölund.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634.

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas.

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala.

© UPPLANDSMUSEET, 2020

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Målsättning och metod	8
Förändringar i projektets planering.....	9
Genomförande	10
Insatser för Prio 1-stenar	11
Röjning.....	18
Information till kyrkan	18
Rengöring.....	18
Framtida åtgärder.....	20
Administrativa uppgifter	22
Referenser	23
Litteratur	23
Skrivelser	23
Bilagor	24
Bilaga 1. Att vårda en runsten.....	25
Bilaga 2. Runstenar vid kyrkor-skötsel	26

Sammanfattning

Baserat på resultatet av den stora runstensinventering som genomfördes 2018/19 har Upplandsmuseet under 2020 genomfört vårdinsatser på runstenar. Sammanlagt har elva stenar riktats eller markförankrats. Detta skedde huvudsakligen med grävmaskin. Som ett led i ett försök med skonsam rengöring har två runstenar behandlats med olika tekniker, antingen behandling med 70% etanol-lösning, eller övertäckning med UV-beständig mörkläggningstextil och presenning. Rengöringsförsöken är pågående, eftersom övertäckningen ska ligga på i upp till tio månader. Förutom de

direkta vårdåtgärderna var det meningen att utbildningsinsatser för hembygdsrörelsen skulle genomföras under 2020. De var speciellt inriktade på röjning av vegetation kring runstenar. Dessa insatser fick skjutas på framtiden, eftersom de flesta hembygdsföreningar ställde in all sin verksamhet som en följd av Covid 19-pandemin. En viss informationsinsats har dock gjorts i form av utskick till hembygdsrörelsen, med råd om enkel och skonsam runstensvård. Eftersom många runstenar står på kyrkogårdar eller i kyrkor, har ett liknade utskick gjorts till länets samtliga pastorat/församlingar.

Inledning

Upplandsmuseet har under 2020 bedrivit ett kulturmiljövårdsprojekt inriktat på länets runinskrifter. Anledningen är att den inventering av dessa lämningar som museet bedrev 2018/19 påvisade ett stort behov av vårdinsatser (Lucas 2020). Efter en projektbeskrivning med ansökan om finansiering beviljades medel från Länsstyrelsen (lst dnr 435-1872-20). Arbetet inbegrep vårdinsatser för ett antal runstenar (lst dnr 431-2402-20), försök med olika rengöringsmetoder på ett par stenar, planerade utbildningsinsatser för hembygdsrörelsen samt information till kyrkan (som förvaltar ett antal stenar i och kring kyrkor).

Covid 19-pandemins utbrott ledde till att resurser fick omfördelas och vårdinsatser på ytterligare en grupp runstenar genomfördes (lst dnr 431-3607-20). Arbetet inleddes i april 2020 för och avslutades i augusti 2020. Projektledare var Robin Lucas, som även författat rapporten. Rapporten diskuterar även två pågående vårdprojekt som ligger utanför det aktuella, men som även de är ett resultat av 2018/19 års inventering (lst dnr 431-2934-19 samt 431-4578-20). För enkelhetens skull används fortsättningsvis huvudsakligen begreppet runstenar eller stenar även för inskrifter på block eller berghällar.

Figur 1. Runstensfragmentet U1136 stod löst och vickade i ett röjningsröse nordöst om Österbybruk. Den meterhöga stenen, som utgjorde en potentiell fara för allmänheten, är numera stadigt markförankrad med sten och singel. Foto mot S.

Bakgrund

Åren 2018 och 2019 genomförde Upplandsmuseet en stor inventering av Uppsala läns utomhus belägna runstenar (Lucas 2020). Sammanlagt besöktes 423 objekt och uppgifter togs om skyltning, stenarnas skick, imålning, tillgänglighet samt skymmande vegetation. Resultatet var nedslående:

- Ett 30-tal runstenar var så akut hotade att de behövde akuta vårdinsatser (s k Prio 1-stenar enligt inventeringen).
- En tredjedel av stenarna var så täckta av mossa och lav att runor eller ornamentik inte kunde läsas eller ses.
- Hälften av stenarna saknade eller hade bristfällig skyltning.
- Större delen av stenarna saknade imålning, eller hade blekt eller ojämn imålning.
- Närmare hälften av stenarna stod så att de skymdes eller direkt hotades av omkringliggande vegetation.

Tre av de mest hotade stenarna åtgärdades redan under inventeringsprojektets gång, men det stod klart att ett samlat grepp över vårdinsatserna behövdes. Av denna anledning sammanställde Upplandsmuseet under vintern 2020 en ansökan om medel för olika kulturmiljövårdande insatser, inriktade på runstenar.

Målsättning och metod

Medlen som länsstyrelsen beviljade (1st dnr 435-1872-20) var avsedda att fördelas över fyra olika delområden:

Insatser för ett urval Prio 1-stenar. Sammanlagt sju stenar valdes ut att åtgärdas under 2020. Meto-

den som användes var baserad på de tre stenar som museet åtgärdade under 2018/19 och som innebar att en grävmaskin skonsamt lyfte upp stenen och ställde den åt sidan, varefter en ny markbädd bereddes. Därefter ställdes stenen tillbaka och markförankrades med sten och singel.

Röjningsinsatser kring stenar. Detta var huvudsakligen tänkt som en utbildningsinsats. Tanken var att länets hembygdsföreningar skulle erbjudas kurser i enkel runstensvård, inklusive röjning. Utbildningarna var tänkta att förläggas över fem kurstillfällen, med representanter för flera hembygdsföreningar vid varje tillfälle. Varje kurstillfälle skulle utgöras av en kort informationsföreläsning, följt av en gemensam exkursion med praktiska övningar, då en eller två runstenar skulle vårdas. Vid Upplands Fornminnesförening och Hembygdsförbunds Vintering den 2 februari 2020 lyfte Upplandsmuseet förslaget och fick positiv respons. Ett 20-tal föreningar anmälde intresse av att delta i utbildningarna.

Information till kyrkan. Samtliga pastorat/församlingar i länet behövde informeras om lämpliga rengörings- och röjningsmetoder av de stenar som stod i deras kyrkor eller på kyrkogårdarna. Detta var på grund av att inventeringen påvisade en stor variation när det gällde hur stenarna på kyrkogårdarna vårdats. Vissa hade troligen rengjorts med högtryckstvätt vilket inte är tillrådligt, eftersom denna metod kan få vatten att tränga in i granitens porer och med tiden orsaka frostsprängning.

Rengöringsinsatser. Detta innebar försök med olika rengöringsmetoder. Två stenar valdes ut. Den ena skulle sprayas med en spritblandning vid ett flertal tillfällen, medan den andra skulle övertäckas under 10 månader.

Figur 2. U1067 (h) och U1066 (v) står utanför Åkerby kyrka. Vid besiktningstillfället konstaterades att de hade en onaturlig, närmast polerad yta, möjligen orsakad av upprepad rengöring med högtrycksvätt. Foto mot N.

Förändringar i projektets planering

Covid 19-pandemins utbrott under våren 2020 tvingade fram en omfördelning av vårdinsatserna. Under april blev det uppenbart att en av projektets stora delar inte skulle kunna genomföras som planerat. Det gällde utbildningsinsatser riktade till hembygdsföreningarna. Hembygdsrörelsens medlemmar har överlag en hög medelålder och tillhör

ofta de riskgrupper som Folkhälsomyndigheten rekommenderade att isolera sig. Av denna anledning ställde de flesta föreningar in samtliga planerade aktiviteter.

I ett fall tillät inte en markägare maskintillträde på marken där en av Prio 1-stenarna var belägen, och inte heller avverkning av ett träd i anslutning till stenen.

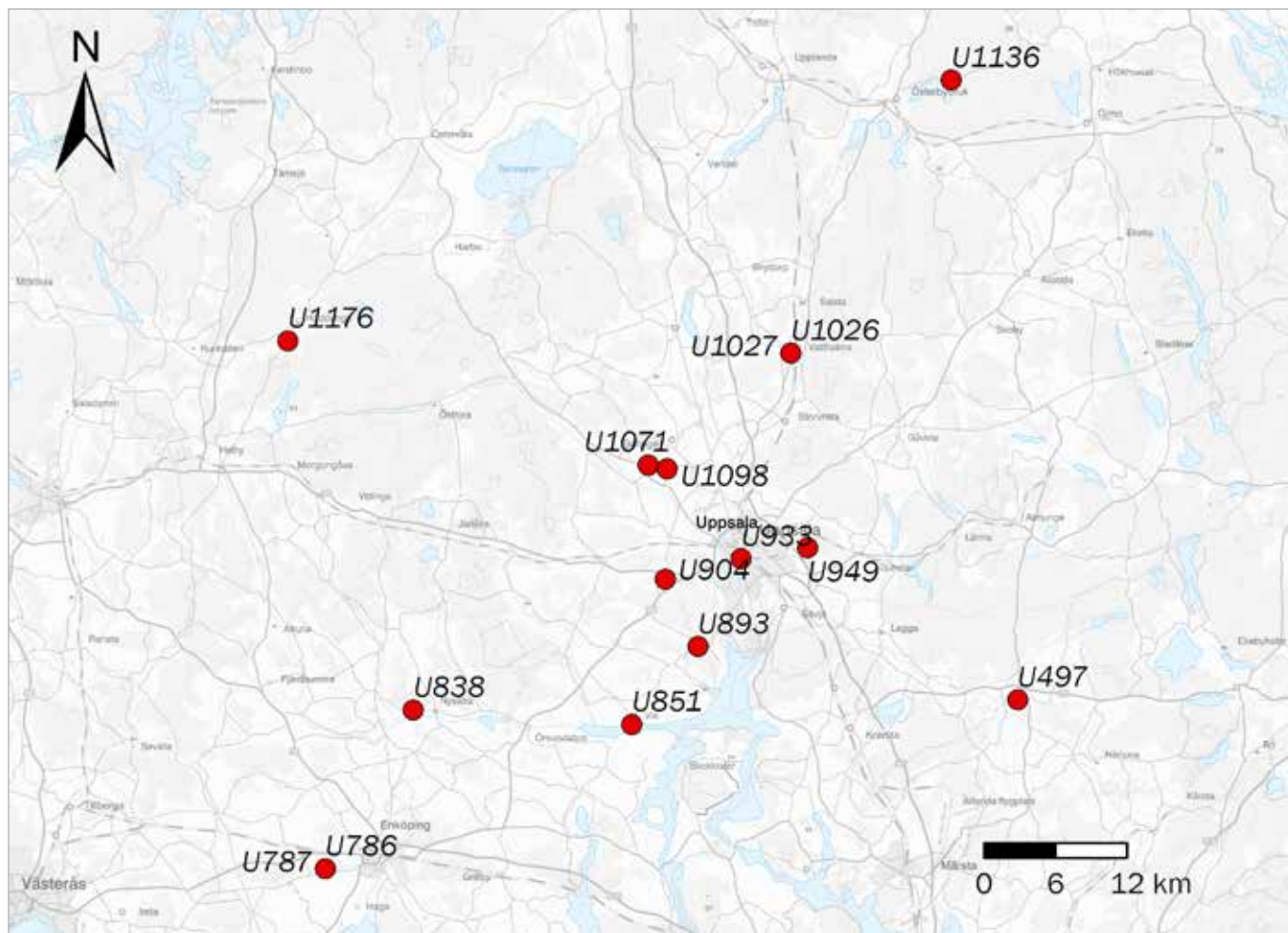
Efter samråd med Länsstyrelsen omfördelades därför de resurser som öronmärkts för denna sten och för utbildningsinsatserna och användes för åtgärder på ytterligare fem stenar (1st dnr 431-3607-20).

Genomförande

Under 2020 har sammanlagt 15 runstenar varit föremål för kulturmiljövårdande åtgärder (se skrivelser i referenser). Av dessa ingår två inte föremåll i det aktuella projektet (U497 och U1127), men eftersom även de genomfördes som ett resultat av 2018/19 års inventering tas åtgärderna

(båda pågående) med i denna redogörelse. 11 stenar har riktats eller markförankrats och två har varit föremål för rengöring.

Förutom de direkta vårdåtgärderna har en viss informationsinsats bedrivits, dels till länets pastorat/församlingar, del till Hembygdsrörelsen.

Figur 3. Stenar för vilka åtgärder verkställts eller påbörjats under 2020. Kartan inkluderar två stenar (U497, U1027) som inte ingått i projektet, men som också är föremål för insatser av Upplandsmuseet. Skala 1:600 000.

Insatser för Prio 1-stenar

Sammanlagt elva runstenar åtgärdades under 2020. Det rörde sig om stenar som fallit ner, satt sig, eller stod löst i sina fundament. I de flesta fall involverade åtgärden att lös torv och rötter kring stenen togs bort, varpå stenen drogs upp i läge med grävmaskin. Därefter fylldes håligheter i stenens fundament igen med sand och singel. Avslutningsvis lades ett 0,1–0,3 m tjockt lager av sand och singel upp kring stenarna för ytterligare stöd och för att hålla tillbaka vegetationen. I ett par fall, vid U851 och U1098, fick stenen ställas åt sidan och en ny markbädd beredas med maskin.

En sten (U838) hade satt sig i sitt fundament, men stod så pass stadigt att grävmaskinen knappt kunde rubba på den. Vidare riktningförsök riskerade att få den att falla eller skadas. Efter samråd med länsstyrelsen bestämdes därför att endast förstärka fundamentet genom avlägsnade rötter och annan vegetation fått fäste i det och fylla igen håligheter. Två stenar, U851 och U893, var stadigt fästade i betongfundament som i sin tur stod löst och fick förankras. Runstenen U1026 flyttades och en helt ny fundamentgrop fick grävas, medan U1136 stod i ett röjningsröse i en sankmark där inte grävmaskinen kunde köra. Cirka 150 kilo sand och singel fick transporteras ut till fots och stenen markförankras med handkraft.

Signum	Plats	Socken	Kommun	LämningsNr	RaäNr	Beslut	Åtgärder
U786	Hansta	Tillinge	Enköping	L1942:5494	Tillinge 141:1	431-3607-2020	Riktning/Markförstärkning
U787	Hansta	Tillinge	Enköping	L1942:5493	Tillinge 141:2	431-3607-2020	Riktning/Markförstärkning
U838	Ryda kungsgård	Nysätra	Enköping	L1942:4489	Nysätra 50:1	431-2404-2020	Markförstärkning
U851	Viks slott	Balingsta	Uppsala	L1944:5998	Balingsta 51:1	431-2404-2020	Markförankring
U893	Högby	Uppsala-Näs	Uppsala	L1941:4302	Uppsala-Näs 7:1	431-2404-2020	Riktning/Markförankring
U949	Lunda	Danmark	Uppsala	L1944:7171	Danmark 24:1	431-3607-2020	Riktning/Markförstärkning
U1026	Lena kyrka	Lena	Uppsala	L1942:2122	Lena 93:4	431-2404-2020	Flytt
U1071	Sylta	Åkerby	Uppsala	L1941:8835	Åkerby 26:1	431-3607-2020	Riktning/Markförstärkning
U1098	Sundbro	Bälinge	Uppsala	L1944:9532	Bälinge 301:2	431-2404-2020	Markförankring
U1136	Gubbo	Film	Östhammar	L1943:3238	Film 1:1	431-3607-2020	Markförankring
U1176	Huddunge by	Huddunge	Heby	L1944:52	Huddunge 12:1	431-2404-2020	Riktning/Markförstärkning

Figur 4. Sammanfattande tabell med de vårdinsatser på Prio 1-stenar som genomfördes 2020.

Figur 5. U786 och U787, Hansta, Tillinge sn, före och efter åtgärd.

Figur 6. U1176, Huddungeby, Huddunge sn, före och efter åtgärd.

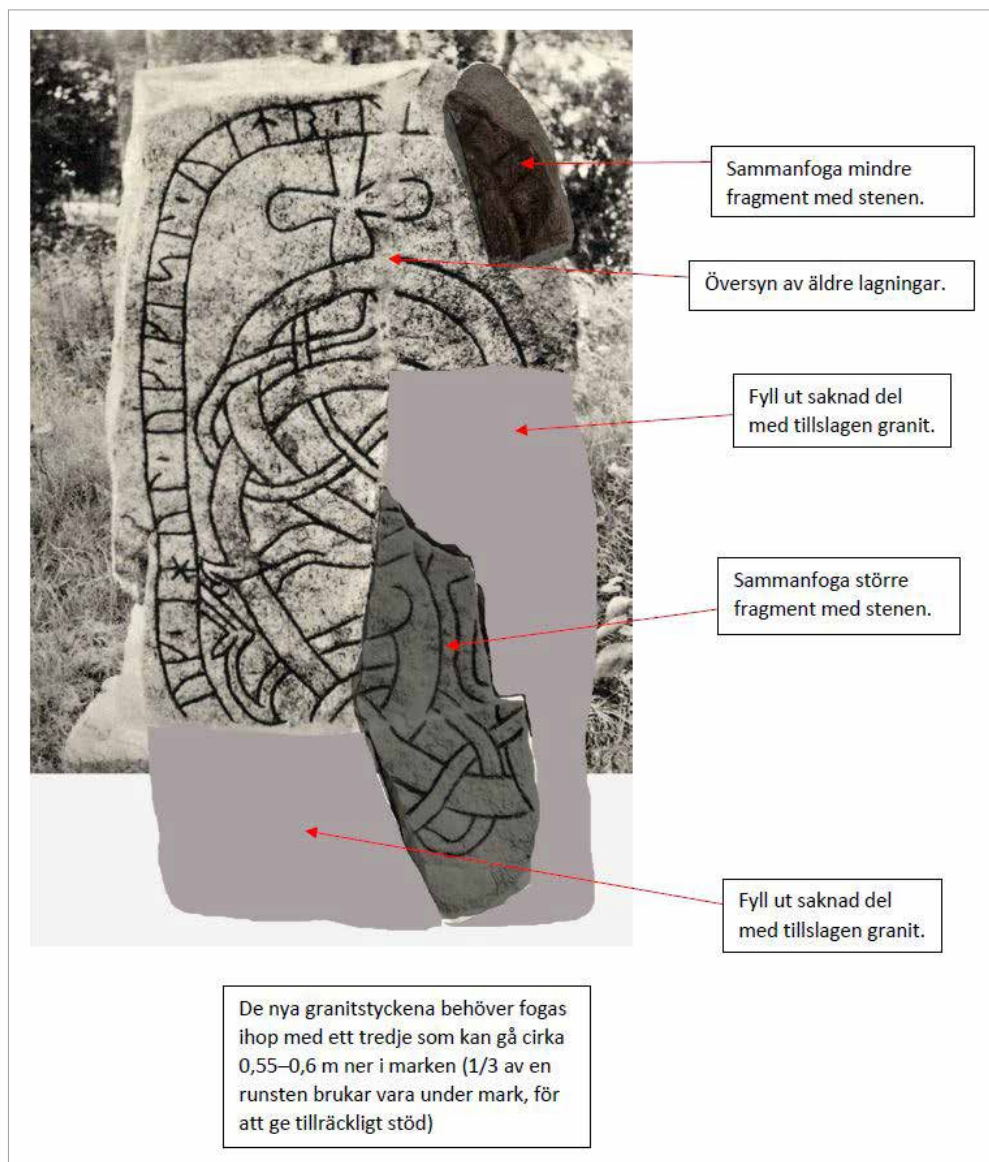
Figur 7. Överst: fragmentet U1098, Sundbro, Åkerby sn, markförankrat till vänster om U1097. Underst: U1136, Gubbo, Films sn, markförankrat med handkraft.

Figur 8. Överst v: U838, Ryda kungsgård, Nysätra sn, stod snett men stadigt, varför vårdinsatsen inskränkte sig till att ta bort torv och rötter från fundamentet och fylla på med sand och singel. Överst h: U851, på plats igen framför Viks slott sedan en ny fundamentsgrop grävts. Nederst v: U949, Lunda, Danmarks sn, efter åtgärd. Nederst h: U1026 på plats vid sitt nya hem utanför Lena kyrka.

Figur 9. Överst: Robin Lucas övervakar medan Gunnar Söder lägger på sand och singel kring U1071, Sylta, Åkerby sn. Nederst: U893, Högby, Uppsala-Näs sn, efter åtgärd. Foto, Robin Lucas, Upplandsmuseet och Linnea Karlsson, Uppsala yrkesskola Jälla.

Figur 10. Åtgärdsplan för U1027.

Ytterligare en sten vid Lena kyrka (U1027) är inte inkluderad i detta projekt. På grund av sin höga kostnad ligger den som ett separat projekt. Stenen skall repareras av konservator Daniel

Kwiatkowski, Skanska under september 2020. Planen är att ersätta saknade partier av stenen med liknande granit. Stenen ska sedan ställas upp bredvid U1026. Detta sker troligen under oktober 2020.

Röjning

Eftersom denna del av projektet huvudsakligen var tänkt att bedrivas som ett utbildningsprogram riktad mot hembygdsrörelsen kom det att skjutas på framtiden som en följd av Covid 19-pandemin. Upplandsmuseet gjorde ett informationsblad (Bilaga 1), med allmänna råd och tips om runstensskötsel som Hembygdsförbundet inkluderade i ett nyhetsbrev till sina medlemmar vid midsommar.

Information till kyrkan

Upplandsmuseet sammanställde under februari ett informationsblad riktad till länets pastorat/församlingar (Bilaga 2). Informationsbladet liknade det som skickades till hembygdsrörelsen, men med uppgifter mer speciellt inriktade på kyrkliga miljöer. Informationen fokuserades på skonsamma röjnings- och rengöringsinsatser. Dessutom betonades runstenar inne i kyrkor inte skulle belamras med möbler, ljusstakar eller marschaller, något som Stockholms länsmuseum observerat vid en liknande inventering i Stockholms län (Östling och Andersson 2017).

Rengöring

Efter samråd med Länsstyrelsen, och efter konsultation med Riksantikvarieämbetet och andra specialister på kulturmiljövård påbörjades under året försök med två olika metoder, spritning respektive övertäckning. Båda metoder har använts i andra län för borttagande av lav på känsliga objekt. Exempelvis har delar av hållristningarna i Tanum övertäckts (Ernridsson 2019), medan spritning använts på runstenar i Östergötland (Mattias Schönbeck, muntligen) och i Blekinge (Max Jahrehorn, muntligen).

Spritning prövades på U933 vid Uppsala domkyrka. En blandning med 70% etanol sprutades på stenen i maj. Stenen observerades under ett antal månader, med upprepade behandlingar. I augusti 2020 verkar inte dessa ha gjort något större förändring av lavsituationen. Frågan är om den lättflyktiga alkohollösningen dunstade innan den gjort någon större verkan. Det ska påpekas att konservatorn Eva Ernfridsson vid sina experiment på Granbyhällen inte såg den fulla effekten av etanolbehandling förrän efter fyra år (Ernfridsson 2017).

Figur 11. U933 på sydsidan av Uppsala domkyrka, efter en behandling med 70% etanol. Foto mot S.

Figur 12. U904, Läby vad, Läby socken övertäcktes den 27 mars 2020. Foto mot S.

Den andra metoden prövades på U904, vid Läby vad, Läby socken, strax väster om Uppsala. Stenen täcktes i mars med en mörkläggnings textil, och därefter en presenning som förankrades väl med silvertejp. Planen är att låta stenen vara övertäckt i minst 10 månader, alltså till januari 2021. Avsaknaden av något som helst ljus under så lång tid kommer att döda laven effektivt. Metoden har testats av Bohusläns museum på maritima ristningar i yttre havsbandet (<https://www.bohuslansmuseum.se/bohuslans-maritima-ristningar/>).

Eftersom U904 kommer att vara övertäckt i ytterligare ett halvår finns i nuläget inget entydigt svar på vilken metod som fungerar bäst. Det finns dock indikationer på att övertäckning är att föredra. Stenen U1026 låg efter flytten från sitt gamla läge vid Lena prästgård övertäckt med endast en presenning under ett halvår 2019/20 innan den kom på plats på sitt nya läge vid Lena kyrka. Denna period räckte för att en stor del av laven och mossan skulle försvinna. En utvärdering av båda metoderna kan ske tidigast våren 2021.

Figur 13. Detalj av U1026, före (v) och efter (h) att stenen legat under en presenning i cirka sex månader. Ingen annan rengöringsinsats har gjorts.

Figur 14. Runhällen U497, Tibble, Husby-Långhundra sn, övertäckt och nedtyngd med sandsäckar fram till april 2021. Foto mot S.

Förutom U904 har även U497 i Tibble, Husby-Långhundra sn, övertäckts. Detta arbete ligger utanför det aktuella projektet. Båda rengöringsmetoderna kombinerades. Ristningen, som finns i en fast häll, gjordes först ren från mossa, barr och kvistar. Därefter besprutades den med etanollösning, för att sedan övertäckas. Innan runhällen avtäckts kommer Husby-Långhundra hembygdsförening ombesörja att den täta vegetationen kring hällen röjs.

Framtida åtgärder

Behovet av vårdinsatser för länets runstenar är fortsatt stort under 2021 och framåt. Här presenteras i punktform de åtgärder som Upplandsmuseet föreslår under 2021.

- Riktning och stabilisering av tre stenar: U700, U825, U888, U1024.
- Genomförande av de utbildningsinsatser för hembygdsföreningar som ställdes in pga Covid 19-pandemin, beroende på om situationen förbättrats.
- Uppföljning/utvärdering av rengöringsförsöken, och därefter behandling av 10–20 stenar/år (beroende på ekonomiska resurser).
- Insatser från konservator på ett eller två objekt beroende på kostnader. De tre mest prioriterade stenarna är U598, U688 och U1146, där vittring av äldre lagningar är som mest akuta.

Fig 15. U598, Borggårde, Hökhuvuds sn. Regnvatten rinner ner på hällens ovansida och vidare ut på ristningen som missfärgas. Foto mot NV.

Administrativa uppgifter

Plats: Uppsala län.

Fornlämningstyp: Runinskrifter.

Typ av undersökning: Vårdinsatser.

Uppdragsgivare: Länsstyrelsen i Uppsala län.

Fältarbetsperiod: 2020-04-14 – 2020-08-25.

Upplandsmuseets projektledare: Robin Lucas.

Övrig personal: Gunnar Söder, LPR AB (grävmaskinist),

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-96-2020.

Upplandsmuseets projektnummer: 8770.

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 435-1872-20, 2020-03-04 (beslut om att rekvirera och utbetala medel; 431-2404-20 (beslut om ingrepp i fast fornlämning); 431-3607-20 (beslut om ingrepp i fast fornlämning).

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Referenser

Litteratur

Ernfridsson, Eva. 2017. Rensten: test av fyra metoder för borttagning av påväxt på runhäll. Rapport Litobiome AB. Mölnlycke.

Ernfridsson, Eva 2019. Rensten: Övertäckning av hållristningar. Rapport. Microbial Analytics Sweden AB. Mölnlycke.

Lucas, Robin. 2020. Runstenar i Uppsala län – ett unikt och hotat kulturarv. Inventering inför kulturmiljövårdande insatser. Upplandsmuseets rapporter 2020:1. Uppsala.

Östling, Anna & Andersson, Lars. 2017. Runstensinventering. Inventering av runstensskyltar i Stockholms län 2016–2017. Stockholms läns museum 2016:047.

Skrivelser

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U838 (L1942:4489) vid Ryda kungsgård, fastighet Präst-gården1:7, Nysätra socken, Enköpings kommun (lst dnr 431-2404-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-05-19. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Uppställning av runsten U1026 (L1942:2122) vid Lena kyrka, fastighet Lena 1:46, Lena socken, Uppsala kommun (lst dnr 431-2404-20). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-05-20. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U851 (L1944:5998) vid Viks slott, fastigheten Viks mur 1:1, Balingsta socken, Enköpings kommun (lst dnr 431-2404-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-01. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U1098 (L1944:9532) vid Sundbro, fastigheten Sundbro 4:1, Bälinge socken, Uppsala kommun (lst dnr 431-2404-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-01. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U893 (L1941:4302) vid Högby, fastigheten Stabby 1:1, Uppsala-Näs socken, Uppsala kommun (lst dnr 431-2404-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-12. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U949 (L1944:7171) vid Lunda, fastigheten Danmarks-Lunda 4:1, Danmarks socken, Uppsala kommun (lst dnr 431-3607-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-12. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U786 (L1942:5494) och bildstenen U787 (L1942:5493) vid Hansta, fastigheten Tillinge-Åby 1:5, Tillinge socken, Enköpings kommun (lst dnr 431-3607-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-12. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U1136 (L1943:3238) vid Gubbo, fastigheten Films-Österby 4:77, Films socken, Östhammars kommun (lst dnr 431-3607-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-06-12. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U1071 (L1941:8835) vid Sylta, fastigheten Åkerby-Söderby 5:1, Åkerby socken, Uppsala kommun (lst dnr 431-3607-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-08-26. Dnr 170-2020.

Lucas, Robin. 2020. Åtgärder vid runsten U1176 (L1944:52) vid Huddungeby, fastigheten Huddungeby 3:12, Huddunge socken, Heby kommun (lst dnr 431-3607-2020). Skrivelse Upplandsmuseet 2020-08-26. Dnr 170-2020.

Bilagor

Bilaga 1. Att vårda en runsten

Bilaga 2. Runstenar vid kyrkor-skötsel

Bilaga 1. Att vårda en runsten

Att vårda en runsten

Det första man måste tänka på när man tar sig an en runsten är dess närmiljö. Det spelar ingen roll om man noggrant gör ren själva stenen om inte dess omgivning åtgärdats först. Då menar vi specifikt den vegetation, i form av buskar, sly eller hela träd, som skymmer, täcker och i värsta fall till och med slagit rot i stenen. I skuggan av vegetation frodas mossor och lav, som ganska snabbt kan få grepp på stenens yta.

Om man ska röja vegetation kring en runsten måste man börja med att prata med markägaren och få tillstånd. Om man inte vet vem markägaren är så har Lantmäteriet en karttjänst där man smidigt kan få reda på fastighetsbeteckningen: <https://minkarta.lantmateriet.se/>

Man kan inte direkt i karttjänsten få reda på vem som äger fastigheten, utan man behöver e-posta Lantmäteriet: kundcenter@lm.se Håll det enkelt. Så här skrev jag: "Hej! Jag håller på med kulturmiljövård, specifikt runstensvård, i Uppsala län och behöver komma i kontakt med ett antal markägare. Därför undrar jag vilka som äger följande fastigheter (t ex RUNBY 1:1)" Vanligtvis svarar de inom ett par dagar.

När man väl har tillstånd från markägare kan man äntligen börja röja. Se till att vara överens med markägaren om exakt vad som ska röjas och i vilken utsträckning innan ni börjar. Gör gärna en gemensam besiktning med markägaren på plats innan, och för protokoll.

- Försök hålla ett område på 3–5 meter fria kring hela runstenen. Ta först och främst bort sly, buskar och högt gräs.
- Røj inte bara framför ristningsytan, utan runt hela stenen. Tänk på att träd längre bort kan hänga över stenen, så fågelspillning, löv och mossor faller ner och bildar grogrund för ytterligare tillväxt. Även om träden kanske inte kan fällas kan de möjligen trimmas.
- Tänk på miljön. Använd i så stor utsträckning som möjligt handverktyg som häcksax, sekator, lie eller handsåg.
- Om större träd behöver tas ner med motorsåg så måste den som gör detta vara utbildad. Otillräcklig säkerhet vid trädfällning kan leda till personskada och ytterligare skada på runstenen.
- Se till att transportera bort det som rensats, annars ligger det kvar och bildar gödning för nästa års tillväxt. Bränn ingenting på plats, det kan skada stenen. Räfsa ihop och transportera bort.

Runstenen U 480 vid Sjusta, Vassunda socken, är tämligen ren från mossor och lav, men helt omringad av snår och nästan omöjlig att komma fram till. Foto: Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Bilaga 2. Runstenar vid kyrkor-skötsel

Runstenar i kyrkor och på kyrkogårdar

Upplandsmuseet har under 2018-19 i samråd med Länsstyrelsen i Uppsala län inventerat samtliga utomhus stående runstenar i länet. Vi har tittat på runstenarnas skick, målning, skyltning mm. Resultatet visar att många runstenar behöver åtgärder i olika form, för att vi ska kunna bevara detta kulturarv för framtiden. Hoten mot bevarandet utgörs av lav, mossa, sprickbildning samt vegetation nära stenarna.

De stenar som står vid kyrkor och på kyrkogårdar är i bättre skick än genomsnittet. Detta beror naturligtvis på att kyrkogårdarna sköts om, vilket är mycket positivt. Upplandsmuseet och Länsstyrelsen uppmantrar till fortsatt varsam vård av runstenarna.

Vi har några råd för vården av runstenarna vid era kyrkor:

- Gör gärna rent runstenarna en gång per år med ljummet vatten och mjuk borste. En vanlig diskborste fungerar utmärkt. Använd inga rengöringsmedel, högtrycksvätt eller stålborstar.
- Ta gärna bort vegetation nära runstenarna, då minskar lavtillväxten. Tänk även på grenar som hänger över stenarna.

Inne i en del uppländska kyrkor finns också runstenar och runstensfragment. Dessa har inte omfattats av inventeringen men allmänna råd för dessa är:

- Damma av stenen med mjuk trasa. Använd inga rengöringsmedel.
- Undvik att ställa något på runstenarna såsom möbler, ljusstakar, marschaller etc.

För information om vilka runstenar som finns vid era kyrkor kontakta gärna Upplandsmuseets kontaktperson Robin Lucas.

Robin Lucas

Arkeolog

Upplandsmuseet

018-16 91 66

robin.lucas@upplandsmuseet.se

UPPLANDSMUSEET

Ett av runmästaren Öpirs mästerverk, U1034, står strax till höger om vapenhuset till Tensta kyrka. Inskriptionen lyder: "Torbjörn och Torsten och Styrbjörn lät resa stenen efter Torfast, sin fader. Öpir ristade"

